

ȘERBAN PAPACOSTEA, *Moldova și unirea bisericilor din Apus și Răsărit. Vremea lui Alexandru cel Bun / La Moldavie et l'Union des Eglises Orientale et Occidentale. Le règne d'Alexandre le Bon / Moldavia and the Union of the Western and Eastern Churches during the Reign of Alexander the Good*, p. 9 - 25

Sub Alexandru cel Bun, care a guvernat țara timp de mai mult de trei decenii (1400-1432), Moldova a reușit să se impună ca o mare putere regională acceptând suzeranitatea Poloniei catolice în ordine temporală – garanție indispensabilă pentru a contracara tendințele expansioniste ale Ungariei – dar consolidând în același timp legăturile spirituale cu Bizanțul, de unde primea consacrarea mitropolitului. Atunci când regele Poloniei, Vladislav Jagello, și concurentul său, Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, s-au pus de acord în 1412, în timpul întrevederii lor de la Lublau, pentru unirea forțelor în vederea contracarării puterii otomane, în rapidă ascensiune, dar și pentru a veni în ajutorul Bizanțului, din ce în ce mai incapabil de a se salva de acest pericol cu propriile sale forțe, Moldova a fost integrată, fără acordul său într-o primă fază, în această nouă alianță. Totuși, voievodul Alexandru cel Bun se va achita în mod onorabil și în mai multe reprize de obligațiile sale politice și militare care îi fuseseră atribuite în această nouă alianță; ceea ce îi va aduce, printre altele, o vizită din partea co-împăratului Bizanțului, Ioan al VIII-lea, în 1424.

Noua politică a regelui Poloniei va fi cea care, după deciziile Conciliului de la Constanț din 1418, de a încerca să impună numeroșilor săi supuși ortodocși – rușilor și rutenilor în același timp – Unirea cu Biserica Catolică și care rezerva aceeași soartă și Moldovei – va determina schimbarea de atitudine a domnului moldav în ultimii ani ai domniei și ai vieții sale.

Alexandru cel Bun își va manifesta în mod categoric opoziția față de politica de catolicizare forțată a ortodocșilor întreprinsă de suzeranul său, regele Poloniei. El începe mai întâi prin a deschide porțile țării sale *heterodocșilor* huseiți persecutați în Ungaria și în Polonia, pentru ca în final să se asocieze revoltei anti-poloneze a ortodocșilor din Polonia și din Lituania, al căror aliat el devine. Prin această atitudine, domnul moldav își manifesta atașamentul puternic față de credința ortodoxă, dar și refuzul de a accepta Unirea cu Biserica Catolică, altfel decât în cadrul unui conciliu ecumenic, adică cu consimțământul Marii Biserici a Bizanțului.

Sous Alexandre le Bon, qui gouverna son pays pendant plus de trois décennies (1400-1432), la Moldavie a réussi à s'imposer en tant que puissance régionale en acceptant la suzeraineté de la Pologne catholique dans l'ordre temporel – garantie indispensable contre les tendances expansionnistes de la Hongrie – mais en consolidant en même temps ses liens spirituels avec Byzance, d'où elle recevait la consécration de son chef ecclésiastique, le métropolitain. Lorsque le roi de Pologne Vladislav Jagiellon et son concurrent Sigismond de Luxembourg, roi de Hongrie, se mirent d'accord en 1412 au cours de leur entrevue à Lublau pour unir leurs forces contre la puissance ottomane en rapide ascension et pour venir au secours de Byzance, de plus en plus incapable de se sauver du même danger avec ses propres forces, la Moldavie fut intégrée, à son insu d'abord, dans cette nouvelle alliance. Néanmoins, son prince, Alexandre, s'acquitta honorablement et à plusieurs reprises des obligations politiques et militaires qui lui furent attribuées dans le cadre de cette nouvelle alliance; ce qui lui valut, entre autres, une visite de la part du co-empereur de Byzance, Jean VIII, en 1424.

Ce fut la nouvelle politique du roi de Pologne lequel, après la conclusion du Concile de Constance en 1418, avait entrepris d'imposer à ses nombreux sujets orthodoxes – russes et ruthènes à la fois – l'Union avec l'Eglise catholique et qui réservait le même sort à la Moldavie – qui provoqua le changement d'attitude du prince moldave dans les dernières années de son règne et de sa vie. Alexandre manifesta cathégoriquement son opposition à la politique de catholicisation forcée des orthodoxes entreprise par son suzerain, le roi de Pologne. Il commença par ouvrir les portes de son pays aux *hétérodoxes* hussites persécutés en Hongrie et en Pologne, pour s'associer finalement à la révolte anti-polonaise des sujets orthodoxes de Pologne et de Lithuanie, dont il devint l'allié. Ce faisant, le prince moldave manifesta son ferme attachement à la foi orthodoxe et son refus d'accepter l'Union avec l'Eglise catholique autrement que dans le cadre d'un Concile écuménique, donc avec le consentement de la Grande Eglise de Byzance.

VIRGIL CIOCÎLTAN, *Ordinul Teuton și Moldova în negocierile ungaro-polone de la Lubowla în martie 1412/L'Ordre Teuton et la Moldavie dans les négociations de Lubowla (mars 1412) entre Hongrie et Pologne / The Polish-Hungarian Negotiations from Lubowla over the Teutonic Order and Moldavia (March 1412)*, p. 27 - 45

Politica regelui Ungariei, Sigismund de Luxemburg, față de Ordinul teuton constituie între acordul de la Lubowla (Lublau), încheiat cu regele Poloniei în martie 1412 și ajunul arbitrajului pe care l-a pronunțat la Wrocław (Breslau) în ianuarie 1420 un segment unitar. Punctul de miră al întregii sale politici a fost în acești opt ani consolidarea frontului dunărean împotriva otomanilor. În urma negocierilor din 1412, el a obținut acceptul monarhului din Cracovia pentru angrenarea statului teuton și a Moldovei în lupta cu turcii. Pentru a înțelege cum a fost dobândită această performanță diplomatică, este neapărat de admis în dosarul istoriografic al chestiunii depoziția lui Jan Długosz, care a fost constant ignorată sau respinsă.

Die Deutschordenspolitik Siegmunds von Luxemburg bildet zwischen der Unterzeichnung des Vertrages von Lubowla (Lublau) am 15. März 1412 und einem Zeitpunkt kurz vor dem Breslauer Schiedsspruch am 6. Januar 1420 eine einheitliche Klammer. Der Leitgedanke des ungarischen und römischen Monarchen ist in diesen acht Jahren die Festigung der Donaufront gegen die Osmanen gewesen. Dem Luxemburger ist es in Lubowla dank der Zusage des polnischen Vertragspartners gelungen, diesem Hauptanliegen sowohl die Moldau als auch den Deutschen Orden zu unterstellen. Um zu begreifen, worin sein diplomatisches Meisterstück, nämlich zwei Fliegen mit einer Klappe zu schlagen, bestand, ist es notwendig, Jan Długosz als Kronzeugen zuzulassen.

ANDREI PIPPIDI, *Despre „Dan voievod”. Rectificări cronologice și genealogice / Sur « Dan voievode ». Rectifications chronologiques et généalogiques / „Dan voievod”. A Revised Chronology and Genealogy*, p. 47 - 96

În reconstituirile domniei lui Mircea cel Bătrân (1386-1418) și a perioadei imediat următoare din prima jumătate a secolului al XV-lea persistă de multă vreme unele interpretări eronate și confuze ale izvoarelor. Acest articol își propune să corecteze genealogia dinastiei muntenești, plecând de la observația că, până acum, doi domni care au avut același nume, Dan, au fost considerați una și aceeași persoană, Dan al II-lea. De fapt, au existat mai mulți domni cu acest nume, un Dan (al III-lea) era fiul lui Mircea, iar un altul (al IV-lea) a fost fiul fratelui lui Mircea, Dan I. În plus a mai existat încă un frate al lui Mircea cu același nume Dan (al II-lea), care a întrerupt pentru scurt timp domnia lui Mircea. Toți acești domni au fost prinși în rivalitatea dintre Ungaria și Imperiul Otoman pentru regiunea de frontieră dintre Dunăre, Carpați și Marea Neagră. Astfel, în loc de un singur personaj, gata să-și schimbe politica în funcție de un vecin sau altul, identificăm de fapt doi veri, aflați în tabere opuse. Dan al IV-lea s-a aflat sub protecția sultanului, în vreme ce Dan al II-lea a luptat împotriva turcilor cu sprijinul ungarilor.

Several misunderstandings of sources and confusions in their interpretation have long-time persisted when historians tried an account of the reign of Mircea the Elder, prince of Wallachia (1386-1418) and of the following period along the first half of the fifteenth century. This study aims to rewrite the genealogy of the Wallachian dynasty. Two princes who had the same name, Dan, were regarded as one alone, the same „Dan II”, when actually they were Mircea’s son (Dan III) and the son of Mircea’s brother Dan, whom we call Dan IV. We also argued for the existence of another of Mircea’s brothers with the same name, Dan II, who shortly interrupted Mircea’s reign. All of them were involved into the rivalry between Hungary and the Ottoman Empire in the border region between the Danube, the Carpathians and the Black Sea. Instead of having only one character, eager to change his politics according to one neighbour or another, we managed to find two cousins, taking sides each against the other, Dan IV being under the sultan’s protection, while Dan III fought against the Turks with the support of the Hungarians.

ȘTEFAN ANDREESCU, *Veneția și Muntele Athos / Vénice et Mont Athos / Venice and Mount Athos*, p. 97 - 104

Atenția autorului este concentrată asupra unui episod din cursul războiului veneto-otoman din anii 1463-1479, când însăși mama vitregă a sultanului Mehmed II, „împărăteasa” Mara Branković, s-a implicat în efortul de mijlocire a păcii. La un moment dat, pentru purtarea tratatelor a fost ales Muntele Athos, probabil fiindcă asigura o foarte necesară discreție. La Veneția, datele despre situația specială a Muntelui Athos în atmosfera spirituală din lumea bizantină și post-bizantină s-au acumulat treptat, începând probabil din vremea conciliului de la

Ferrara-Florența. Ele au fost substanțial sporite în urma sosirii valului de refugiați în urma căderii Constantinopolului. Așa se explică de ce însăși Veneția pare să fi ales Muntele Athos drept loc potrivit pentru negocieri.

Sultana Mara, who remained highly influential throughout the reign of his stepson, Mehmed II, attempted to mediate the peace during the 1463-1479 war between Venice and the Ottoman Empire. The present study looks into the place that had been chosen for negotiations, Mount Athos, investigating its connection with Venice, which actually suggested this location. Most likely, the Venetian knowledge on the Athonite monasteries goes back to the council of Ferrara-Florence. This knowledge expanded substantially in the post-1453 period, when a wave of Byzantine refugees came to Venice. Moreover, the Venetians were connected to a network of knowledge, disseminating further the information they gathered. Thus, the details of the Mount Athos description included in a mid-sixteenth century Spanish text, *Viaje de Turquía*, seem to be of Venetian origin.

OVIDIU CRISTEA, *Știri, politică și război în corespondența domnilor munteni cu Brașovul și Sibiu (sec. XV-XVI) / Nouvelles, politique et guerre dans la correspondance des princes valaques avec les villes Brasov et Sibiu (XVe-XVIe siècles) / News, Politics and War: Wallachian Correspondence with Kronstadt and Hermannstadt (15th-16th c.), p. 105 – 144*

Scrisorile trimise de domnii munteni orașelor săsești din sudul Transilvaniei constituie un grup de izvoare bine cunoscute istoriografiei românești. De la începutul secolului XX aceste scrisori sunt principala sursă folosită de istorici pentru reconstituirea relațiilor diplomatice, militare și economice dintre Țara Românească și regatul Ungariei. Această interpretare a scrisorilor, deși legitimă, a ignorat în bună măsură dimensiunea lor retorică. O analiză atentă arată că fiecare știre trimisă de domnii munteni era folosită potrivit unei strategii retorice bine calculate, care urmărea obținerea unei anumite reacții din partea sașilor. Din acest punct de vedere, știrile constituie un instrument diplomatic de care domnii munteni au știut să se folosească în relațiile lor tumultuoase cu orașele săsești. În unele cazuri știrile erau oferite la schimb. Astfel, muntenii trimiteau știri despre otomani și primeau de la sași știri despre regele Ungariei. Alteori, știrile erau folosite pentru a câștiga încrederea și bunăvoința sașilor. În sfârșit, în alte situații, știrile reprezentau adevărate arme folosite de domnii munteni pentru a obține, în funcție de scopurile pe care le urmăreau, o anumită reacție din partea orașelor săsești.

The letters exchanged between the Wallachian rulers and the Saxons cities of Southern Transylvania are a well-known category of documents in Romanian historiography. From the beginning of the 20th centuries these texts have been seen as a main source for the diplomatic, military and economic relations between Wallachia and the kingdom of Hungary. This approach is an obvious one but it seems to overshadow the highly rhetoric tone of the letters.

A keen analysis of these sources shows that every piece of information appears to be used according to a well settled strategy aiming to determine a specific reaction. From this point of view the news appears as a diplomatic tool used by the Wallachian princes in their troubled relations with the Saxon cities of Transylvania. Sometimes the information about the Ottomans

were exchanged with political news about the king of Hungary; some other times they were used to gain trust and favour, while in other circumstances they were employed as a weapon by which the Saxons were compelled to react according to Wallachian purposes.

ȘTEFAN S. GOROVEI, *Epigrafie, genealogie, istorie. Noi contribuții / Épigraphie, généalogie, histoire. Nouvelles contributions / Epigraphy, Genealogy and History. New Contribution*, p. 145 - 183

Studiul reunește trei comunicări prezentate în anii 2004, 2008 și 2012 în ședințe ale Filialei Iași a Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, referitoare la câteva monumente epigrafice din secolul al XVII-lea – lespezi funerare (azi dispărute sau ilizibile) și o pisanie. Textele slavone ale acestor monumente au fost citite și descifrate cu erori importante, care au condus la identificări inexacte și, ca urmare, la concluzii eronate.

O piatră funerară aflată în biserica satului Bodești (Neamț) avea o inscripție (astăzi ilizibilă), care, după lectura publicată în 1885, ar fi dat numele marelui logofăt Petru Racoviță, mort la 25 septembrie 1650 (7159); lespeda fusese pusă prin grija fiilor acestuia, Toader și Zosim. Aceste informații au fost acceptate ca atare și încorporate în istoria acestui sat și a acestei familii. În realitate, membrii familiei **Racoviță** n-au avut niciodată stăpâniri la Bodești, Petru Racoviță n-a ajuns niciodată la dregătoria de mare logofăt al Moldovei, iar printre fiii săi nu se pot identifica un Toader sau un Zosim. Din contra, toate aceste amănunte corespund perfect cu biografia unui membru al familiei **Bașotă**, stăpân la Bodești: Petru (Pătrașco) Bașotă a fost, în adevăr, mare logofăt al Moldovei între aprilie 1634 și aprilie 1636, iar cei doi fii ai săi se numeau Toader și Zosim. Se poate conchide, așadar, că mormântul de la Bodești aparține lui Petru Bașotă. Data inscripției (care este, probabil, data morții acestui boier) a fost și ea descifrată eronat; după părerea autorului, este posibil ca data corectă să fie 25 aprilie 1636 (7144).

Cea de-a doua inscripție spre care s-a îndreptat interesul autorului a fost citită în 1871, tot pe o lespede funerară, în biserica satului Dobreni din același județ Neamț. Ea menționează pe Todosca stolniceasa, care ar fi murit în domnia lui Gheorghe vodă Ștefan (1653–1658). Nu se pot scoate alte știri din transcrierea greșită a acestei inscripții (astăzi dispărută, se pare), iar autorul nu a avut norocul să identifice, printre boierii epocii, un stolnic care să fi fost căsătorit cu o Todosca moartă între 1653 și 1658.

A treia piesă, pisană, a fost descoperită la Mănăstirea Bisericiani, în același județ Neamț. Socotită inedită, conținutul ei era totuși cunoscut de multă vreme. A fost pusă în 1630–1631 (7139) pentru a marca o construcție datorată boierilor Dumitrașco Buhuș și Dumitrașco Șoldan. Pentru a defini această construcție, textul slav al pisaniei folosește un cuvânt pe care autorul descoperirii l-a citit **ГРЪВНИЦИ**, conchizând că ar fi vorba de un mormânt, un fel de necropolă pentru familiile celor doi boieri înrudiți (erau cumnați). Totuși, analiza textului slav al inscripției relevă existența cuvântului **ГРЪНИЦИ** pentru a defini construcția; este vorba, deci, de *zidul de incintă*. Această lectură este confirmată de informațiile din pomelnicul slav al mănăstirii, care dă, și el, cuvântul **ГРЪНИЦЪ**. Autorul pune în lumină multiplele legături de înrudire dintre boierii care au contribuit la construirea turnurilor și a zidurilor acestei mănăstiri între 1626 și 1631: este

posibil ca ei să fie, toți, urmași ai ctitorilor vechii mănăstiri, întemeiată spre sfârșitul secolului al XV-lea.

L'étude réunit trois communications présentées en 2004, 2008 et 2012 dans les séances de la section de Iași de la Commission Nationale d'Héraldique, de Généalogie et de Sigillographie de l'Académie Roumaine, concernant quelques monuments épigraphiques du XVIIe siècle – des dalles funéraires (aujourd'hui disparues ou illisibles) et une inscription votive. Les textes slavons de ces monuments ont été parfois lus et déchiffrés avec des erreurs importantes, ce qui a conduit à des identifications inexactes et, par conséquent, à des conclusions erronées.

Une pierre tombale qui se trouve dans l'église du village de Bodești (Neamț) portait une inscription (aujourd'hui illisible) qui, selon la lecture publiée en 1885, aurait donné le nom du grand chancelier Petru Racoviță, mort le 25 septembre 1650 (7159); la dalle avait été posée par les soins des fils de celui-ci, Toader et Zosim. Ces informations ont été acceptées telles quelles par les historiens et incorporées dans l'histoire de ce village et de cette famille. En réalité, les membres de la famille **Racoviță** n'ont jamais eu des possessions à Bodești, Petru Racoviță n'a jamais accédé à la dignité de grand chancelier de la Moldavie et parmi ses fils on ne peut pas identifier un Toader ou un Zosim. Par contre, tous ces détails correspondent parfaitement à la biographie d'un membre de la famille **Bașotă**, propriétaire à Bodești: Petru (Pătrașco) Bașotă fut, en effet, grand chancelier de Moldavie entre avril 1634 et avril 1636 et ses deux fils s'appelaient Toader et Zosim. On peut donc conclure que la tombe de Bodești appartient à Petru Bașotă. La date de l'inscription (qui est, probablement, la date du décès de ce boyard) fut déchiffrée elle aussi d'une manière erronée; selon l'auteur, il est possible que la date correcte soit le 25 avril 1636 (7144).

La deuxième inscription sur laquelle porte l'intérêt de l'auteur a été lue en 1871, toujours sur une dalle funéraire, dans l'église du village de Dobreni du même département de Neamț. Elle mentionne la dame Todosca, l'épouse d'un *stolnic*, qui serait morte pendant le règne du prince Gheorghe Ștefan (1653–1658). On ne peut pas tirer d'autres informations de la transcription fautive de cette inscription (aujourd'hui disparue, semble-t-il) et l'auteur n'eut pas la chance d'identifier, parmi les boyards de l'époque, un *stolnic* marié à une dame Todosca morte entre 1653 et 1658.

La troisième pièce, une inscription votive, vient d'être découverte au monastère de Bisericani, dans le même département de Neamț. Qualifiée d'inédite, son contenu était pourtant connu depuis longtemps. Elle avait été posée en 1630–1631 (7139) pour marquer une construction due aux boyards Dumitrașco Buhuș et Dumitrașco Șoldan. Pour définir cette construction, le texte slavon utilise un mot que l'auteur de la découverte a lu **грѣвнїци**, ce qui l'a conduit à la conclusion qu'il s'agit d'un tombeau, d'une sorte de nécropole pour les familles de ces deux boyards apparentés (beaux-frères). Pourtant, l'analyse du texte slavon de cette inscription relève l'existence du mot **грѣвнїци** pour définir la construction; il s'agit, donc, de *la muraille d'enceinte*. Cette lecture se trouve confirmée par les informations tirées de l'obituaire slavon du monastère, qui donne, lui aussi, le mot **грѣвнїцѣ**. L'auteur met en lumière les multiples liaisons de parenté unissant les boyards qui avaient contribué à la construction des tours et des murailles de ce monastère entre 1626 et 1631(environ): il est possible qu'ils soient tous des descendants des fondateurs de l'ancien monastère, fondé vers la fin du XVe siècle.

VIOLETA BARBU, „*Punerea de feciori*”: *practica socială a adopției în Țara Românească în secolul al XVII-lea / «Prendre en charge des fils»: la pratique sociale de l'adoption en Valachie, au XVIIe siècle / The Social Practice of Adoption in Wallachia in the 17th Century*, p. 185 - 208

În Țara Românească, odată cu receptarea dreptului bizantin, la jumătatea secolului al XVII-lea, instituția înfierii înlocuiește progresiv înfrățirea, ca ficțiune juridică prin care o persoană străină de neam putea fi introdusă în patrimoniu. Practicile atestate de documente îndeamnă spre concluzia că toate formele de adopție, atât a minorilor, cât și a adulților erau cunoscute în dreptul obișnuielnic și supuse unui proces de înnoire de către diverși actori sociali. Cauza majoră a acestei flexibilități a cutumei venea dintr-o slabă întemeiere și autentificare juridică și din lipsa practicii consfințirii adopției de către Biserică în secolul al XVII-lea. Atâta vreme cât singurele instituții, Biserica și domnia, nu au controlat în practică adopția, aceasta a fost utilizată de actorii sociali pe parcursul secolului al XVII-lea, fără conflicte patrimoniale. Dacă orfanii adoptați *alieni juris* erau de obicei rude colaterale, adopția de tip *adrogatio* a unor adulți străini era protejată prin practica daniei condiționate de o clauză de asistență. În pofida unui număr extrem de redus de informații, studierea adopției ajută la înțelegerea tranziției de la dreptul cutumiar al solidarităților colective, la afirmarea competenței juridice a unei singure persoane sau a unui cuplu, până la instalarea monopolului autorității statului asupra voinței individuale.

In Wallachia, in the middle of the 17th century and at the time that Byzantine law was implemented, the process of adoption progressively replaced brotherhood as the judicial process through which a foreigner of noble descent could be introduced into the patrimony. Documented practices indicate that all forms of adoption, both of minors and adults, were popular in the customary law and submitted to a renewal process by different social actors. The main reason for the flexibility of this custom was the weak judicial foundation and authentication and the lack of legalization of the adoption process by the Church in the 17th century. As long as the only institutions, the Church and the monarchy, did not in fact control the adoption process, social actors used the adoption process during the 17th century without generating any patrimonial conflicts. While the orphans adopted *alieni juris* were usually relatives, the *adrogatio* type adoption of foreign adults was protected by the practice of a donation conditioned on an assistance clause. Despite very little information on this topic, studying the adoption process helps with understanding the transition from the customary law of the collective solidarity to the assertion of the judicial capacity of an individual or a couple, and then to the establishing of the monopoly of the state authority over the individual will.

ELENA BEDREAG, „*Viind ceasul sfârșitului meu*”: *succesiune și practică testamentară în familia Catargi / «L'heure de mon trépas s'approche»: succession héréditaire et pratique testamentaire dans la famille Catargi / Inheritance and Testamentary Practices in the Catargi Family*, p. 209 - 231

Textul de față își propune, pornind de la prevederile diatei unui membru al familiei Catargi, să sublinieze și să nuanțeze o serie de detalii cu privire la modul și dinamica succesiunii în Moldova veacului al XVIII-lea dar și o serie de aspecte referitoare la rolul și statutul femeii în societatea moldovenească din perioada amintită.

Motivul care ne-a condus spre o analiză mai atentă a acestui document a fost faptul că editorii *Catalogului documentelor moldovenești din Arhivele Statului* cât și cei ai *Colecției Achiziții Noi*, au considerat testamentul ca fiind al unui Ștefan Catargiul, datând-ul în funcție de acesta, în jurul anului 1720. Transcrierea documentului și, apoi, cercetările în arhive și printre documentele deja publicate au scos la iveală faptul că acest Ștefan, invocat de autorii colecțiilor menționate mai sus, este, de fapt, *tatăl* lui Apostol, autorul documentului. Mergând mai departe cu analiza, informațiile oferite de izvoare au scos la iveală numeroase detalii cu privire la o serie de procese și dispute; implicarea anumitor personaje în aceste evenimente, felul acestora de a acționa și a se compora în anumite circumstanțe s-a dovedit a fi deosebit de util în schițarea unor detalii de istorie socială și familială. Atfel că, miza în ceea ce privește cazul diatei lui Apostol Catargiul a fost urmărirea și analiza comportamentelor membrilor unei familii în interiorul grupului lărgit al rudelor. Pe fondul numeroaselor încercări prin care au trecut Catargii, s-au putut urmări raporturile dintre frați, între văduve și cumnați, raporturile dintre unchi și nepoți și modul de gestionare și soluționare a conflictului între grupuri, în interiorul familiei lărgite.

En partant d'un testament laissé par l'un des membres de la famille Catargi, notre étude met en relief certains détails concernant la dynamique des successions héréditaires dans la Moldavie du XVIIIe siècle, et, en même temps, fait ressortir certains aspects concernant le rôle et le statut de la femme dans la société moldave, à la même époque.

La raison qui nous a poussé à faire une analyse plus approfondie de ce document est notre doute concernant le véritable auteur de ce testament. Les éditeurs du *Catalogue des documents moldaves des Archives de l'Etat (Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Statului)* et ceux de la *Collection des Nouvelles Acquisitions (Colecția Achiziții Noi)* ont considéré que l'auteur de ce testament a été Ștefan Catargiul et, par conséquent, ils ont daté le document environ en 1720. La transcription du document et des recherches supplémentaires dans certains fonds d'archives, ainsi que la relecture de certains documents publiés prouvent, à notre avis, que Ștefan Catargiul est non pas le véritable auteur du testament, mais, en réalité, le *père* de cet auteur, dont le nom est Apostol Catargiul. En prenant acte de cette constatation, nos recherches ont mis en évidence de nombreux autres aspects concernant la famille élargie de ces deux personnages, comme, par exemple, les procès dans lesquelles ont été engagés certains membres, la conduite des uns par rapport aux autres, les relations entre les frères, entre les veuves de cette famille et leurs beaux-parents, entre les oncles et leurs neveux, les modalités de la gestion des conflits, bref, un chapitre particulièrement intéressant de micro-histoire sociale.

MIANDA CIOBA, *Imagologie royale et identité collective: lectures du blason dans la Castille des rois catholiques / Royal Image and Common Identity. Interpreting the Castilian Coat of Arms of the Catholic Kings*, p. 233 – 274

Pentru Spania regilor catolici, aflată la sfârșitul unor lungi dispute dinastice, ultimele două decenii ale secolului al XV-lea reprezintă o fază de cristalizare a unei noi concepții statale. Aceasta era, pe de-o parte, fundamentată pe apologia autorității regale, iar pe de altă parte, pe o viziune contractualistă asupra naturii puterii și pe căutarea binelui comun ca rațiune de stat. Blazonul regal devine în acest context elementul central al discursului legitimator elaborat de propaganda oficială, deopotrivă ca obiect simbolic, având o funcție imagologică, cât și ca punct de plecare pentru numeroase tratate de filozofie politică sau de cârmuire (*regimiento de príncipes*). Unul dintre tratatele analizate în articol este *Libro de los Pensamientos Variables*, lucrare atribuită lui Pedro de Gracia Dei. În cadrul unui dialog platonice sunt enunțate mai multe argumente favorabile autorității monarhice, într-un program politic care devine sursa identității și demnității sociale a unor grupuri devalorizate de tradiția medievală. În noile circumstanțe, nobilimea de țară sau țărani liberi devin parteneri privilegiați în guvernare. Același blazon al cuplului regal, devenit acum un simbol al uniunii Castiliei și Aragonului, este plasat în centrul discursului elaborat într-un alt tratat, *Razonamiento de las armas reales*, al lui Antonio de Villalpando, care subliniază natura teocratică și providențială a monarhiei. Tratatul este un armorial moralizator, care utilizează mijloace retorice diferite, urmărind însă aceleași obiective propagandistice. Ca obiect vizual, blazonul este din ce în ce mai frecvent expus public (vezi F. Menéndez Pidal), dar în același timp devine totodată subiectul unor felurite proceduri de codare, de la predica medievală la alegoria umanistă renescentistă.

The last two decades of the 15th century represent, for Spain under the Catholic Monarchs, itself at the end of a long series of dynastic conflicts, the crystallization stage of a new state doctrine which was based on the one hand on the apology of royal authority, and on the other, on a contractualist approach to and exercise of power and the search of common good as reason of state. In those circumstances, the royal crest is the central element of the legitimist discourse developed by official propaganda, both as symbolic object with a direct iconic function and as starting point of numerous written works which belong to the broader categories of either political philosophy or governing manuals directed to the young prince (*regimiento de príncipes*). The paper analyzes the *Libro de los Pensamientos Variables* (*The Book of Wandering Thoughts*), a work attributed to Pedro de Gracia Dei which, in the humanistic frame of Platonic dialogue, presents some arguments favorable to the authoritarian monarchy and its political program which becomes a source of identity and social dignity for groups less valued by medieval ruling tradition, such as rural gentry and free peasantry turned, under the new circumstances, into privileged partners of governance. The same coat of arms of the royal couple (now a symbol of the union of Castile and Aragon) is in the center of a discourse that emphasizes the theocratic and providential dimension of monarchy in *Razonamiento de las armas reales* (*About Their Majesties the Catholic Kings' Royal Coat of Arms*) by Antonio de Villalpando, a

moralized armorial, which with different rhetorical means falls into the same propaganda program. As a visual object, the crest becomes increasingly displayed in public during those years (see F. Menéndez Pidal), but at the same time it becomes subject to various encoding procedures, from the medieval preaching (*sermo*) to the Renaissance humanist allegory.

MARIA MAGDALENA SZÉKELY, *Cuvântul pentru zidirea Sfintei Mănăstiri Pângărați și figura ctitorului ideal în Moldova secolelor XV–XVI / Le Dit du monastère de Pângărați et la figure du ktitor idéal dans la Moldavie des XVe–XVIe siècles / The Tale of the Pângărați Monastery and the Ideal Founder in Fifteenth and Sixteenth Century Moldavia, p. 275 - 298*

Urmând modelul oferit de cercetările istoricului francez Dominique Iogna-Prat, autorul încearcă să schițeze trăsăturile ctitorului ideal, să identifice motivațiile actelor ctitoricești, să reconstituie gesturile de devoțiune și practicile religioase, așa cum reies ele dintr-un text elaborat în Moldova, la 1570–1572: *Cuvântul pentru zidirea Sfintei Mănăstiri Pângărați*.

Izvorul studiat se încadrează într-un gen literar care în Occidentul latin a fost numit „panegiric de monument”. Alcătuit cu scopul vădit de a nu lăsa pradă uitării figura remarcabilă a unui sihastru exemplar – starețul Amfilohie – și nici evenimentele excepționale care au determinat construirea mănăstirii domnești de la Pângărați, *Cuvântul* trebuia citit în fața obștii, după cum o trădează indicația „Blagoslovește !”. Pentru elaborarea lui, autorul, ieromonahul Anastasie, a utilizat mai multe surse, dintre care cea mai însemnată a fost sursa orală, adică informațiile oferite direct de starețul Amfilohie, martor al întâmplărilor povestite, la care a adăugat și surse scrise, precum pisană bisericii, pomelnicul ctitoricesc și acte domnești de danie.

Calitatea de ctitori se câștiga în urma construirii sau înzestrării de orice fel a unei biserici. Temeiul acestor acțiuni era evlavăia, iar scopul – pomenirea și mântuirea sufletelor celor care le îndepliniseră. În cazul unui domn, care trebuia să se îngrijească nu numai de propria sa mântuire, ci și de aceea a supușilor încredințați lui de Dumnezeu, gesturile ctitoricești erau mai complexe și mai semnificative. În rândul lor se înscriau translarea și cinstirea unor moaște sau/și oficializarea cultului unui sfânt, gesturi care contribuiau la sfințirea teritoriului și la trasarea unei geografii sacre și care îi îngăduiau suveranului să se înfățișeze ca beneficiar al protecției și binecuvântării divine. Continuarea actului ctitoricesc al înaintașilor și respectarea statutului ctitoriei făceau parte, de asemenea, din șirul datoriilor unui domn-ctitor. Dacă acesta mai și primea mesaje cu cereri și îndemnuri divine, gestul ctitoricesc depășea stadiul obligațiilor individuale sau instituționale și dobânda temeuri supranaturale. Împletirea voinței lui Dumnezeu cu aceea a domnului – dovadă a alianței dintre cele două puteri – conferea ctitoriei un plus de prestigiu și de prețuire. În sfârșit, întâlnirea cu sihastrul, omul lui Dumnezeu, era de natură să confirme, în ochii tuturor, justetea interpretării cuvântului divin, transmis ctitorului în chip miraculos, și să dea acțiunii acestuia greutate și legitimitate.

Priviți din această perspectivă multiplă, Ștefan cel Mare și Alexandru Lăpușeanu, cei doi domni ai Moldovei cărora li se datorează construirea Mănăstirii Pângărați, devin, prin *Cuvântul pentru zidirea Sfintei Mănăstiri Pângărați*, ctitorii ideali, modele pentru toți suveranii următori, a căror grijă trebuia să se manifeste nu numai față de stăpânirea pământească, ci și, mai cu seamă, față de împărăția cerurilor.

Selon le modèle offert par les recherches de l'historien français Dominique Iogna-Prat, l'auteur essaie d'esquisser les traits du *ktitor* idéal, d'identifier les raisons des actes de fondation, de reconstituer les gestes de dévotion et les pratiques religieuses telles qu'elles en ressortent d'un texte élaboré en Moldavie, vers 1570–1572: *Le Dit du monastère de Pângărați*.

La source étudiée appartient à un genre littéraire qui en l'Occident latin était nommé „panégyrique de monument”. Rédigé avec l'intention manifeste de ne pas laisser tomber dans l'oubli la remarquable figure d'un ermite exemplaire – *gérôn* Amfilohie –, ni les événements exceptionnels qui ont déterminé l'édification du monastère princier de Pângărați, *Le Dit* devait être lu devant la communauté, tel qu'il en résulte du mot „Blagoslovește !” (= „Bénis !”), qui précède la lecture. Dans l'élaboration de ce document, l'auteur, le hiéromoine Anastase, s'est servi de plusieurs sources, dont la plus importante était la source orale – c'est-à-dire les informations fournies directement par *gérôn* Amfilohie, témoin des faits relatés – à laquelle se sont ajoutées des sources écrites, comme l'inscription votive de l'église, l'obituaire des fondateurs et les actes princiers de donation.

On obtenait la qualité de *ktitores* en édifiant une église ou en la dotant de différentes manières. A la base de ces actions se trouvait la piété et leur but était de faire mémoire à ceux qui les avaient accomplies et de contribuer au salut de leurs âmes. Dans le cas d'un prince, qui devait prendre soin non seulement de son propre salut, mais aussi du salut des sujets que Dieu lui avait confiés, les gestes fondateurs étaient plus complexes et plus significatifs. Dans cette catégorie s'inscrivaient aussi la translation ou la vénération des saintes reliques, ou/et l'officialisation du culte d'un saint, gestes qui contribuaient à sacraliser le territoire et à tracer une géographie sacrée, permettant au souverain d'apparaître comme bénéficiaire de la protection et de la bénédiction divine. De même, poursuivre l'acte fondateur de ses prédécesseurs et respecter le statut de la *ktitoria*, cela faisait partie des devoirs qui revenaient à un prince-*ktitor*. Si, en plus, celui-ci recevait des messages portant des requêtes ou des commandements divins, le geste fondateur dépassait le stade des obligations individuelles ou institutionnelles et acquérait des fondements surnaturels. La volonté de Dieu se joignant à celle du prince – preuve de l'alliance entre les deux puissances – conférait à la *ktitoria* un plus de prestige et de valeur. Enfin, la rencontre avec l'ermite, l'homme de Dieu, était de nature à confirmer, aux yeux de tous, la justesse de l'interprétation du message divin, transmis de manière miraculeuse au *ktitor*, et de conférer du poids et de la légitimité à l'action de celui-ci.

Considérés dans cette perspective multiple, Étienne le Grand et Alexandre Lăpușeanu, les deux princes de Moldavie auxquels on doit l'édification du Monastère de Pângărați, deviennent, par *Le Dit du monastère de Pângărați*, les *ktitores* idéaux, modèles pour tous les souverains qui allaient leur succéder et dont le soin devait se manifester non seulement à l'égard du pouvoir terrestre, mais aussi et surtout à l'égard du Royaume des cieux.

OLIMPIA MITRIC, *Un nou exemplar din Mineiul slavon imprimat la Veneția, în tipografia lui Božidar Vuković / Un exemplaire inédit de Minologhion slavon imprimé à Venise par Božidar Vuković / A New Copy of the Slavonic Menaion Issued by Božidar Vuković's Venetian Printing Press*, p. 299 – 308

Acest articol descrie o copie a *Mineiului* slavon publicat în tipografia venețiană a lui Božidar Vuković în 1536-1538. Cărțile lui Božidar Vuković au avut o circulație foarte largă și o mare influență asupra tipăriturilor slavone din veacul al XVI-lea. Influența lor, atât asupra aspectului cât și asupra conținutului, se face simțită inclusiv asupra cărților tipărite în secolul al XVI-lea în Țara Românească și în Transilvania. Mai mult, textul *Mineiului* lui Vuković a fost preluat întru totul de Coresi, în două ediții publicate la Sebeș, în 1580. Cartea liturgică a lui Božidar Vuković este considerată a fi nu doar primul *Minei* slavon tipărit, ci și cel mai bogat ilustrat din întreaga istorie a tipăriturilor chirilice. Copia *Mineiului* discutată în acest articol se află la Biblioteca Central Universitară din Iași, „Mihai Eminescu”, în fondul de carte străină din cadrul Departamentului de Colecții Speciale. Însemnările marginale în limba română și germană, care datează din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, arată că acest exemplar al *Mineiului* provine din Transilvania.

This study describes a copy of the Slavonic *Menaion* issued by Božidar Vuković's Venetian printing press in 1536-1538. Božidar Vuković's books had been widely circulated and very influential in sixteenth century Slavonic print. Thus, their impact on the quality, the content and the format of the Slavonic books, is traceable to the sixteenth century books printed in Wallachia and Transylvania. Furthermore, the text of Vuković's *Menaion* it-self was faithfully reproduced by Coresi, in the two editions issued at Sebeș in 1580. Božidar Vuković's liturgical book is considered to be the first printed Slavonic *Menaion*, as well as the most lavishly illustrated in the entire history of Cyrillic printing. The *Menologium* copy analysed in this article is preserved by the "Mihai Eminescu" Central University Library from Iași, in the Special Collections Department, Foreign Books. This copy has marginal notes, written in Romanian and German and dating from the eighteenth and the nineteenth centuries, suggesting a Transylvanian readership.

PETRONEL ZAHARIUC, *Documente slavo-române (1551-1569) din arhiva mănăstirii Simonopetra privitoare la istoria Țării Românești / Documents slavo-roumaines (1551-1569) de l'archive du monastère Simonopetra (Mont Athos) concernant l'histoire de la Valachie / Wallachian Slavonic Documents from the Archive of the Athonite Monastery Simonopetra (1551-1569)*, p. 309 – 341

Acest articol cuprinde un grup de 14 documente din primele două decenii (1551-1569) ale celei de-a doua jumătăți a secolului al XVI-lea, păstrate în arhiva mănăstirii Simonopetra de la Muntele Athos. Documentele au fost emise de domnii Țării Românești: Mircea Ciobanul (5), Petru cel Tânăr (5) și Alexandru al II-lea Mircea (4); dintre aceste 14 documente, 12 s-au păstrat în original, 1 într-o traducere din 1775, 1 sub formă de rezumat (în limbile greacă și franceză) și numai trei au fost publicate (după traduceri păstrate la Arhivele Naționale București) și folosite în istoriografia română (21 aprilie 1559, 9 ianuarie 1560 și 17 septembrie 1562). În ceea ce privește conținutul, aceste documente sunt privitoare la averea mănăstirii Bolintin (nr. I și VI) și la diferite judecăți și întăriri domnești pentru sate din Țara Românească.

This study is a critical edition of fourteen Wallachian documents preserved in the archive of Simonpetra Monastery, on the Mount Athos. These documents had been issued by three Wallachian rulers, in the period 1551-1560: Mircea the Shepard (five documents), Peter the Young (five documents) and Alexander II Mircea (four documents). Twelve of these documents survived in their original form, while the other two have been preserved in a late eighteenth century translation and, respectively, in an abstract. Eleven of these documents have been previously unpublished. As regards their content, all documents refer to property disputes, concerning both ecclesiastic and laic possessions. Two of these documents (no. 1 and 6) refer to the possessions of the Bolintin Monastery from Wallachia.